

Oscilátory

Oscilátor je zařízení, které generuje elektrický střídavý signál určitého tvaru a kmitočtu bez vnějšího buzení. Oscilátory musí splňovat dvě základní podmínky:

1. **Fázová** - celkový fázový posuv obvodu je roven nule (použití kladné zpětné vazby)
2. **Amplitudová** - zisk zesilovače musí vyrovnat ztráty v obvodu,

Základem oscilátoru je zesilovač s vhodně zapojenou zpětnou vazbou.

Dělíme je:

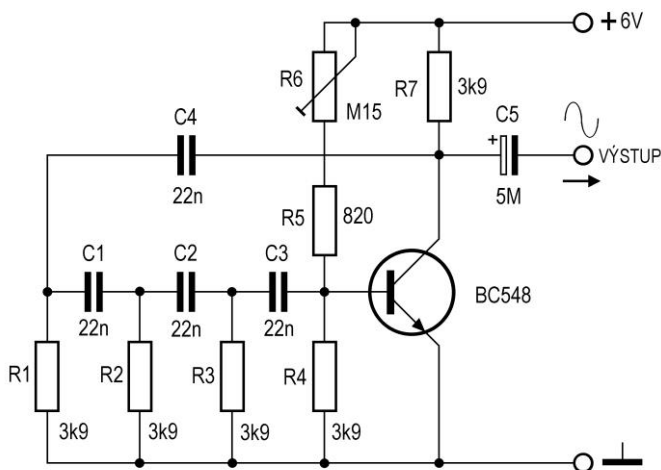
1. podle kmitočtu - nf a vf
2. podle průběhu – harmonické - sinusové, neharmonické - trojúhelník, obdélník, pila
3. podle zapojení – LC, RC, krystalové
4. podle požití – pevné, laditelné
5. podle druhu aktivního prvku – tranzistor, elektronka, tunelová dioda, IO

Harmonické oscilátory

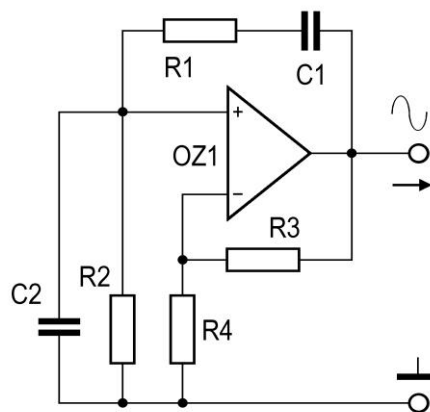
Harmonické oscilátory vytvářejí signál se sinusovým průběhem. Podle požadovaného kmitočtu mohou být realizovány s rezonančním obvodem, krystalem (zejména vysokofrekvenční) nebo s RC články (nízkofrekvenční).

RC oscilátory (harmonické)

Obsahují členy RC, tzv. fázovací článek a zesilovač. Používají se pro nízké frekvence. Pro správnou činnost musíme splnit podmínky jak amplitudové, tak i fázové. Zpětná vazba v takovém oscilátoru musí být kladná, takže celkový posuv fázové smyčky v obvodu oscilátoru bude 180° . Vzhledem k tomu, že zapojení se společným emitorem (SE) posouvá fázi o 180° , musí ji fázovací článek ve zpětné vazbě posunout zpět tak aby na bázi tranzistoru byl signál ve fázi a vznikla tak požadovaná kladná zpětná vazba.

Oscilátor s fázovacím článkem

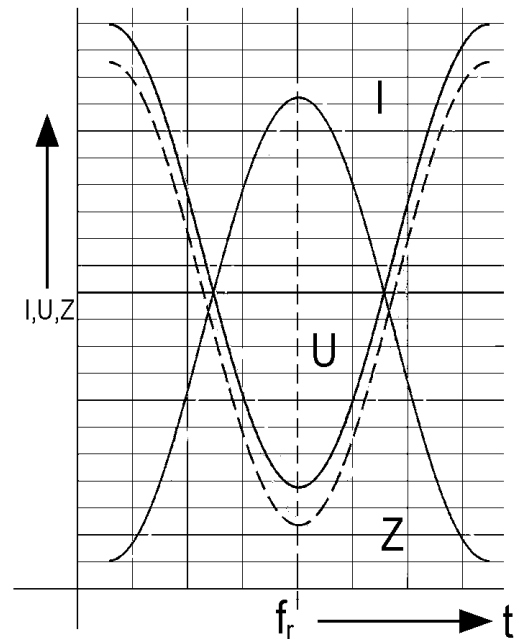
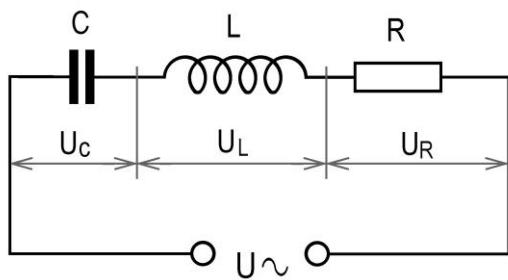

Oscilátor s Wienovým článkem

Rezonanční obvody

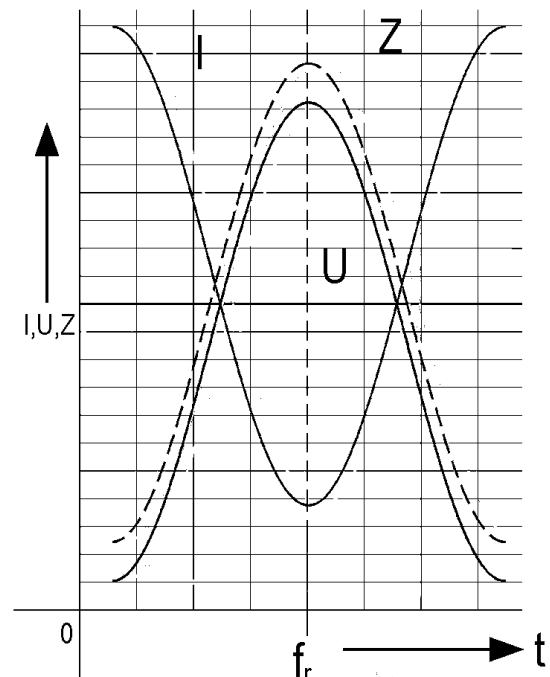
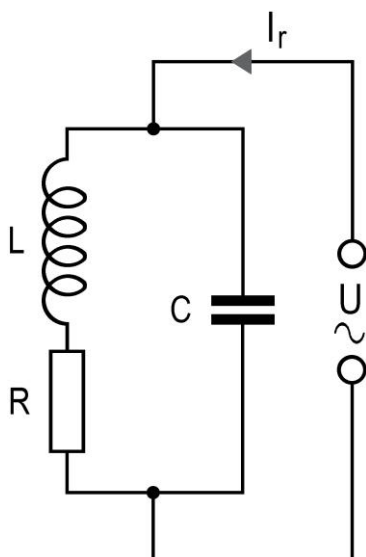
1. Sériový rezonanční obvod

Po připojení střídavého napětí začne protékat obvodem proud I a na jednotlivých prvcích se vytvoří úbytky napětí U_C , U_L , U_R . Při určitém (rezonančním) kmitočtu budou reaktance X_C a X_L (zdánlivé odpory) stejné, ale budou fázově posunuty a proto se vzájemně vyruší a obvod bude působit jako činný odpor R . Při rezonanci má sériový rezonanční obvod minimální impedanci a tvoří tak pro rezonanční kmitočet zkrat.

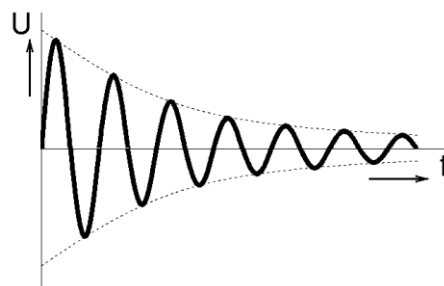
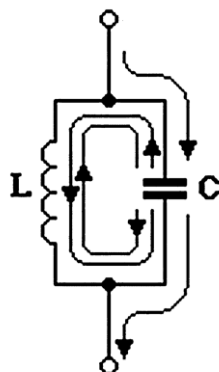
2. Paralelní rezonanční obvod

Paralelní rezonanční obvod představuje při rezonanci maximální odpor a vytvoří se na něm i maximální úbytek napětí.

LC oscilátory (harmonické)

Paralelní rezonanční obvod:

Tlumené kmity

Dochází v něm k periodické výměně energie – vznik tlumených kmitů. Při každém cyklu dochází k energetickým ztrátám.

Využívají rezonanční obvody LC. Pro rezonanci je třeba splnit amplitudové podmínky. Přivedeme-li elektrický impuls do takového obvodu, vzniknou v něm el. kmity konstantní frekvence. Jelikož součástky nejsou ideální a bezstrátové, vzniklé kmity budou tlumené a bez další dodávky energie zaniknou (obr.1). Proto k doplnění energie do rezon.obvodu použijeme zesilovač.

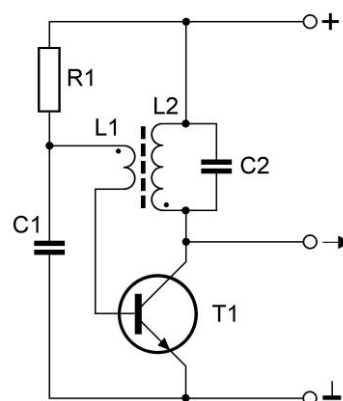
Rezonanční kmitočet takového obvodu je dán Thompsonovým vztahem:

$$f = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}$$

Příklady zapojení a funkce různých typů LC oscilátorů:

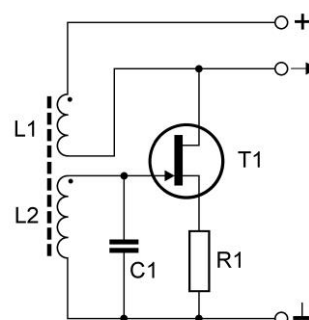
Meissnerův oscilátor

Tento obvod patří mezi oscilátory s indukční vazbou. Tranzistor je v zapojení se společným emitorem, tudíž obrací fázi o 180°. Pomocné vinutí L1 také obrací fázi o 180°, čímž je splněna fázová podmínka vzniku oscilací. Kmitočet je určen hodnotami L1 a C1.

Armstrongův oscilátor

Další oscilátor s indukční vazbou. Pro svou jednoduchost byl dříve hojně využíván v komerčních elektronkových a později i v tranzistorových přijímačích. Výhodou je ukostřený vývod ladicího kondenzátoru.

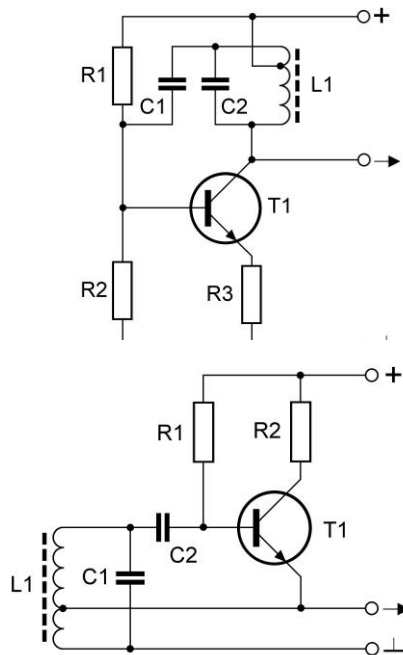

Hartleyův oscilátor

Hartleyův oscilátor se vyznačuje odbočkou na cívce. Patří mezi oscilátory v třibodovém zapojení.

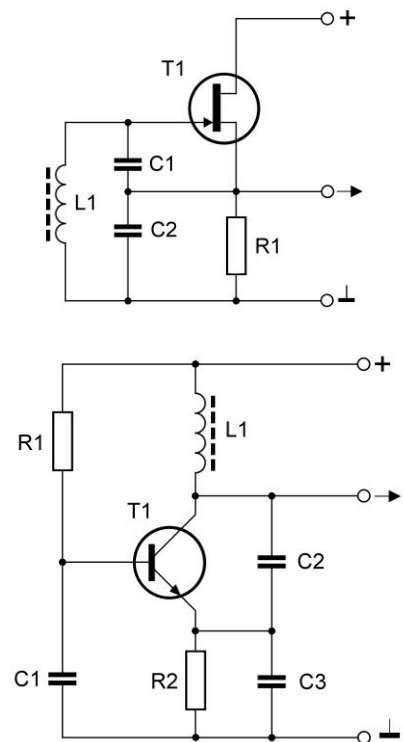
V prvním případě (obrázek nahoře) pracuje tranzistor v zapojení se společným emitorem, které obrací fázi o 180° . Další obrácení fáze zajišťuje signálově ukostřená odbočka cívky.

V druhém případě (obrázek vdole) pracuje tranzistor se společným kolektorem. Tranzistor ani cívka neobrací fázi signálu. Jeden konec ladícího kondenzátoru je ukostřen.

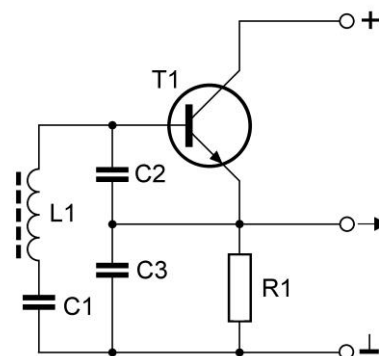
Colpittsův oscilátor

Colpittsův oscilátor se vyznačuje kapacitním děličem v rezonančním obvodu. Patří mezi třibodové zapojení oscilátorů. V prvním případě (obrázek nahoře) se jedná o obdobu zapojení se společným kolektorem. V druhém případě (obrázek dole) je tranzistor zapojen se společnou bází. Dolní (studený) vývod C2 může být připojen i na kladný pól napájení. Frekvence je určena L1 a sériovou kombinací C1 a C2. Při přeladování tohoto typu oscilátoru je třeba dodržet i poměr hodnot C1 a C2.

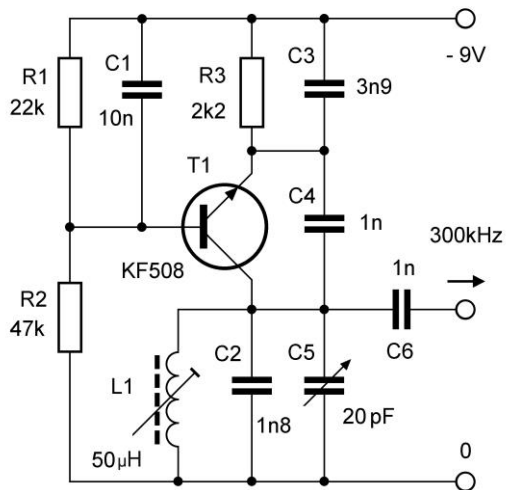
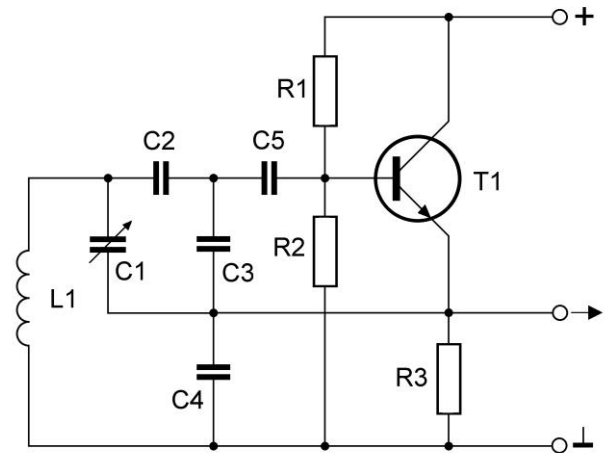
Clappův oscilátor

Clappův oscilátor je odvozen od Colpittsova. Frekvence je určena L1 a sériovou kombinací C1, C2 a C3. Pro přeladování slouží C1, jehož jeden vývod je ukostřen.

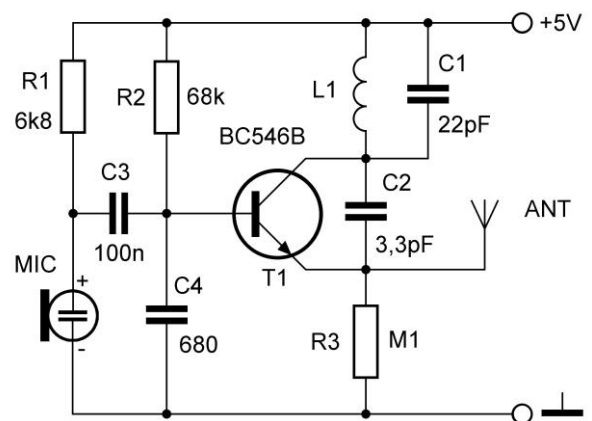

Vackářův oscilátor

Oscilátor zkonstruovaný v roce 1949 českým inženýrem Jiřím Vackářem je variantou oscilátoru s rozdělenou kapacitou, podobně jako Collpitsův nebo Clappův. Liší se tím, že jeho výstupní úroveň je relativně stabilní v závislosti na frekvenci a má větší šířku pásma než Clappův oscilátor. Přidaný kapacitní dělič napětí na vstupu snižuje zpětnovazební napětí na potřebnou hodnotu.

LC oscilátor

Bezdrátový mikrofón

Neharmonické oscilátory

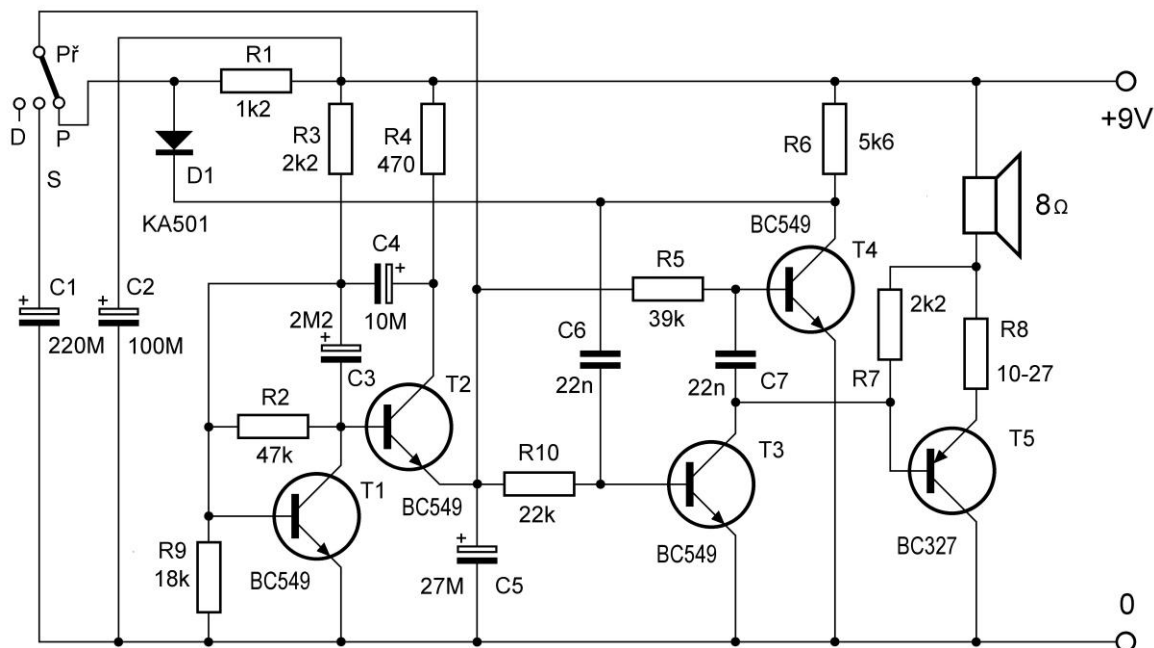
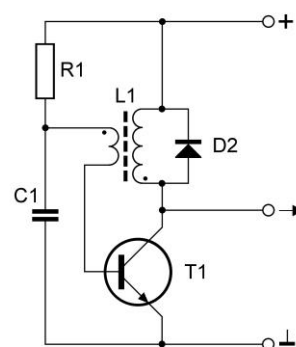
Neharmonické oscilátory nejčastěji vytvářejí pravoúhlý signál, nebo jeho deformace. Mohou však vytvářet i signál trojúhelníkový, pilovitý apod.

Blokovací (rázový) oscilátor

Blokovací, někdy také nazývaný rázový oscilátor patří mezi relaxační oscilátory. Vyrábí úzké pravoúhlé impulsy.

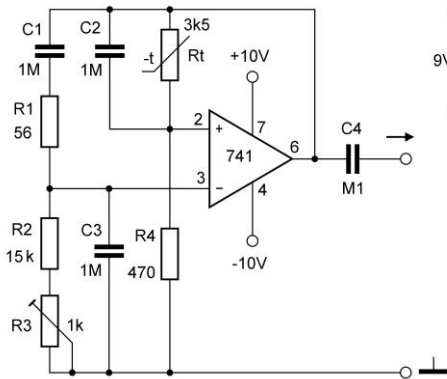
Po zapnutí je T1 uzavřen a C1 se nabíjí přes R1. Po dosažení prahového napětí se T1 otevírá a na pomocném vinutí transformátoru se indukuje napětí, které způsobí lavinovité otevření T1. Po nasycení transformátoru se přestane v pomocném vinutí indukovat napětí a tranzistor se přivírá. Pokles kolektorového proudu způsobí znovu indukci napětí v pomocném vinutí, tentokrát s opačnou polaritou. Dochází k lavinovitému uzavření tranzistoru a C1 je nabit záporným indukovaným napětím.

Přes R1 se nabíjí C1 ... a děj se opakuje.

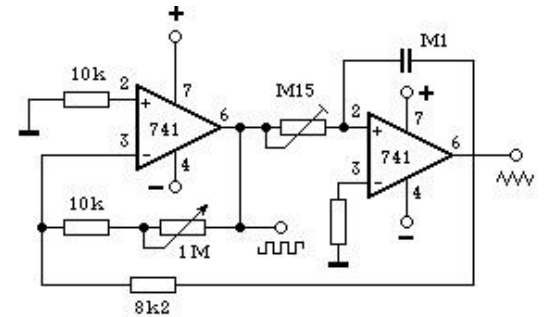
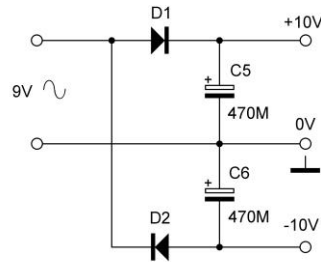

Příklad použití oscilátoru - vícehlasá siréna

Oscilátory s operačními zesilovači

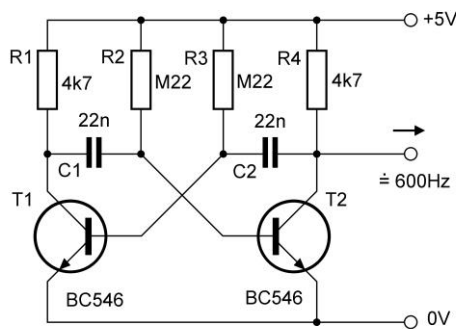

Sínusový generátor

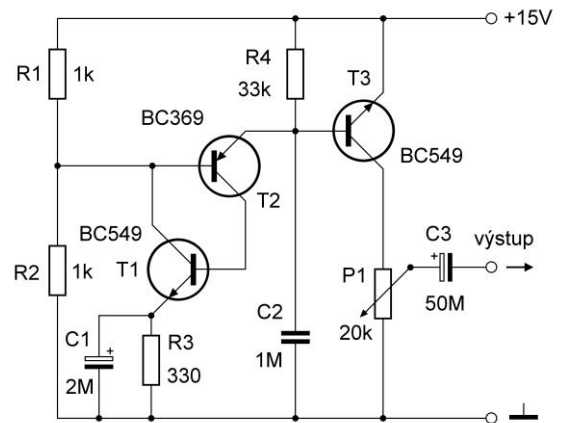

Generátor neharmonických průběhů

Jiné typy oscilátorů

Multivibrátor

Relaxační oscilátor

Relaxační generátor je astabilní obvod, tj. obvod, který nemá stabilní stav a který neustále (periodicky) kmitá mezi dvěma mezními stavy. Tyto dva stavy souvisejí s maximem resp. minimem energie nahromaděné na akumulacním prvku, který je nedílnou součástí každého relaxačního generátoru. Akumulačním prvkem bývá kondenzátor nebo indukčnost. Zdrojem resp. spotřebičem energie je zdroj napětí nebo proudu.